

УДК 94:930.2:[623.1+725.963](477+560)

Туранли Фергад Гардашкан Оглу (Фергад ТУРАНЛИ)

доктор історичних наук, професор кафедри загального і слов'янського мовознавства, факультету гуманітарних наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
Email: ferhadturanly@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4637-7121

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ФОРТЕЦІ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація

Досліджується історія фортець, котрі представлені як пам'ятки турецько-української спільної культурної спадщини. Наголошується на проблемах студіювання порушеного питання, у тому числі з врахуванням османсько-турецьких джерел та історіографії задля об'єктивного висвітлення, зокрема ґрунтовного розгляду культурних, політичних, торгівельних відносин між Козацько-гетьманською Україною та Османською Туреччиною. Для вирішення цієї проблеми дослідження проводилося на засадах новітніх методологічних підходів до джерелознавчого опрацювання пам'яток османсько-турецької писемності, визначається методи роботи з рукописами в українському тюркологічному джерелознавстві та історіографії. Варто зазначити, що проблематика теорії й методики історичного джерелознавства набуває особливої актуальності в умовах антропологічного та цивілізаційного осмислення історіософії України та Туреччини в контексті взаємозв'язків та взаємопроникнення культур і традицій різних народів.

З метою докладного розгляду зазначеного питання автор робить спробу класифікації фортифікаційних споруд за географічним принципом, а також здійснено їх характеристики. Крім цього, у дослідженні міститься інформація про фортеці та міста, які були розташовані на півдні України й входили до володінь Кримського ханства. Особливого значення має дослідження фортець та замків, котрі представляли стратегічне значення з огляду на посилення міжнародних відносин Високої Порти з державами Східної Європи, зокрема Чорноморського вектору дипломатичної діяльності українських гетьманів, а саме: Перекоп, Очаків, Кінбурун, Аккерман, Ізмаїл, Хотин, Кам'янець та ін. Через ці міста-фортеці також пролягали військові, культурні, торгівельні комунікації міжнародного значення.

Акцентується увага на необхідності вивчення, збереження, відтворення, популяризації спільної історичної спадщини названих країн, зокрібно розвитку туризму, що є актуальним питанням сьогодення.

Ключові слова: історія фортець, культура, спадщина, дослідження, класифікація, географія, комунікація, османсько-турецьке джерело, історіографія.

Актуальність проблеми. Значущість досліджуваної теми полягає в тому, що старотурецькі писемні джерела та відповідна історіографія мають важливе значення у дослідженні історичних умов виникнення та розвитку українсько-турецьких фортець і важливість цього чинника у налагодженні військово-політичних, торговельних, культурних взаємин і вплив цих умов на міжцивілізаційні відносини у Чорноморському історично-географічному ареалі.

Аналіз джерел і нещодавніх наукових досліджень. Проблеми наукового вивчення історичних умов виникнення та розвитку українсько-турецьких фортець, зокрема, військово-політичних, торговельних і культурних відносин, присвячені фундаментальні дослідження ряду вітчизняних і зарубіжних авторів: В. Ленченко «Рукописні плани міст і фортець Південної України XVIII ст.» (2003), Ф. Туранли «Історія Хотина за даними турецьких джерел» (2003), Ю. Мицик «Чигирин – гетьманська столиця», М. Інбаши (M. İnbaşı) «Kamenice'de Türk İdaresi (1672–1699)» (2007), О. Бачинська «Етносоціальний склад і шляхи міграцій населення Придунайського регіону кінця XVIII–початку XIX століть (на прикладі міста-фортеці Ізмаїл)» (2008), С. Біляєва «Слов'янські та тюркські світи в Україні (з історії взаємин у XIII–XVIII ст.)» (2012), В. Брехуненко «Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII – XVIII ст.» (2014), А. Красножон «Фортеці та міста Північно-Західного Причорномор'я (XV–XVIII ст.)» (2018), Ф. Емеджен «Османські архівні відомості про регіон Аккерман-Бендери-Очаків і Ходжабей. XVI ст.» (2018), Ф. Туранли «Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття)» (2020) та ін.

Мета публікації. Проаналізувати наявні в досліджених нами османсько-турецьких і українських писемних джерелах та історіографії відомості про історичні умови виникнення та розвитку фортець, котрі мали значення у налагодженні військово-політичних, торговельних і культурних відносин між Козацько-гетьманською Україною, Османською Туреччиною, зокрема Кримським улусом XVI–XVIII ст, а також підкреслити значущість фортифікаційних споруд як важливого чинника при формуванні українсько-турецької історично-культурної спадщини.

Основний зміст. Розглядаючи зазначену тему, доречно сказати, що міста-фортеці, котрі представляють спільну культурну

спадщину, знаходилися на різних соціально-географічних умовах, тому можемо їх класифікувати за цим принципом. Аджє, фортеці в Криму: Керч (збережена), Судак (збережена), Феодосія-Кафа (залишаються рештки мурів і веж), Чоргун (збережена вежа), Інкерман (залишаються мури), Чуфут-Кале (залишаються мури, мавзолей «Дюрбе Джаніке Ханім», XV ст.)¹, Мангуп (залишаються мури), Перекоп (залишаються мури), Арбат (збережений), Старий Крим², Єні-Кале³, Бахчисарай (Ханський палац)⁴, Білогірськ (Karasupazar)⁵, Акмесджід (Сімферополь)⁶, Gözleve (Євпаторія)⁷ та ін. Продовжуючи розгляд порушеної теми цього дослідження, також варто згадати про замки та фортеці, що на території Південно-Східної України, а саме: Очаків (Özü, Özi, Özi), Кінбрун (Kılburun)⁸, Перекоп (Or-Karı), а також Ходжабей, Аккерман, Аслан-Керман (Aslan-Kerman), Кизи-Керман (Kızı-Kerman), Чигирин (Çıgrın), Азов (Azak) та ін.⁹, котрі від часу входження Кримського ханства до складу Османської держави та включення до турецького володіння особливо фортецю Аккерману за часів правління Байезіда I Йилдирима (роки правління:1389–1402) почалося

¹ Був побудований в пам'ять доньки Тохтамиша (роки правління: 1379–1397), останнього правителя Золотої Орди.

² Збережені пам'ятки: мечеть Хана Узбека (роки правління: 1313–1340), церква Іоанна Хрестителя (XI–XIV ст.).

³ Споруджена турками наприкінці XVII – почат. XVIII ст. з метою блокування виходу російських морських сил у Чорне море.

⁴ Резиденція правителів Кримського ханства династії Гіраїв 1532–1783 рр.

⁵ Див. Nakan Kırımlı, Karasubazar, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 24. Cilt, İstanbul 2001, s. 472–473.

⁶ Ця фортеця була споруджена у XV ст. за назвою Кірменджик (Kırmencik, що означає «Маленька фортеця»). Назву Акмесджід (Akmescid, Akmeçet) отримав у зв'язку зі спорудженням мечеті на пошану хана Менглі Гірай I (1478 – 1515, 2-ге правління). Див. Muzaffer Ürekli, Akmescid, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 2. Cilt, İstanbul 1989, s. 283–284.

⁷ Gözleve, Gözel Ev. У 1552 році в цьому місті була споруджена Ханська мечеть за наказом правителя Кримського хана Девлета Гірая I Тахт Алгана (роки правління: 1551–1577). Див. Nikole Kañçal-Ferrari, Han Camii, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 15. Cilt, İstanbul 1997, s. 518–519.

⁸ Деякі турецькі фортифікаційні споруди мали суто оборонне призначення. Зосібна такими були фортеці, розташовані в гирлі Дніпра: Очаків на північному березі Дніпро-Бузького лиману та Кінбруна на протилежному боці лиману (Туранли Фергад, Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття): монографія. Вид. друге, виправ. і допов. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. С.136–168.

⁹ Ленченко Володимир. Рукописні плани міст і фортець Південної України XVIII ст. Україна і Туреччина: Тези доповідей міжнар. наук. конференції з нагоди 80-річчя заснування Турецької Республіки. 10–12 листопада 2003 р. Інституту археології НАН України. Київ: Шлях, 2003. С. 41–44. 92 с.; Мицик Ю. А. Чигирин — гетьманська столиця. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 392 с.

«...перетворенню Чорного моря у внутрішнє море...»¹⁰. З приводу розвитку цієї події, у наших наукових дослідженнях йдеться: «Що стосується степової смуги Північно-Східного Причорномор'я, то цей регіон 1538 року перетворився на об'єкт бойових дій османського війська. Наслідком військового походу, відомого під назвою «Кара Богдан» (Kara Boğdan), стало встановлення влади Османської імперії над степовим Дніпро-Прутським межиріччям і надання Чорному морю назви «Тюркське озеро»¹¹. Унаслідок цих подій Висока Порта забезпечувала контроль над дорогами, які пролягли до Львова та Києва, так і у зворотному напрямку до узбережжя Чорного моря. Варто зазначити, що розвиток такої геополітики османського уряду сприяв посиленню міжнародних відносин, зовнішньої торгівлі, культурного обміну й, безперечно, виконання військових завдань в регіоні. Також доцільно називати міста-фортеці та замки, котрі розташовані на території Західно-Південної України. Наприклад, про Хотин (Hotin)¹² варто сказати, що коли 1672 року турецьке військо здобуло фортецю Кам'янець (Kamaniçe), то на півночі імперії відбувалися інтенсивні бойові дії під командуванням Сари Гусейна-паши й в результаті у 1673 році Хотин теж був взятий, але 11 листопада ц. р. польська армія під командуванням Яна III Собеського звільнила названу фортецю. У вересні 1676 року новопризначений командувач візир Узун Ібрагім-паша разом із кримським ханом Селімом Гіресем I знову взяли противника в облогу, здобули свої перші військові успіхи й завдали поразки королівському польському війську у битві під фортецею Извандже, і, як наслідок, ще й оточили штаб польської армії. Внаслідок цієї військової кампанії польський король Ян III Собеський врешті-решт попросив укласти перемир'я, після якої Хотин заново опинився під турецькою владою. Таке періодичне володіння цією фортецею тривало до 1806 року¹³.

¹⁰ Емеджен, Ферідун М. Османські архівні відомості про регіон Аккерман-Бендери-Очаків і Ходжабей. XVI ст. / Чорноморська Минувшина: Записки відділу історії козацтва на Півдні України / під ред. Смолій В. А. Вип. 13. Одеса: Бондаренко М. О., 2018. С.65–76.

¹¹ Türk Gölü. Про це докладно див.: Туранли Фергад. Назв. праця. С. 134–135.

¹² Туранли Ф. Історія Хотина за даними турецьких джерел. Роль націй і народів у формуванні історико-культурної спадщини Хотинщини: зб. наук. праць (за матеріалами міжнар. наук. конференції). Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та ін. Чернівці, Видавництво «Прут», 2003. С. 74–82. 93 с.; Його ж праця. Османські архівні документи про відбудову Хотина (XVIII ст.) // Ставчанська битва у 1739 р. у контексті європейської історії XVIII ст.: Матеріали міжнародної наукової конференції. Чернівці–Хотин, 2004. С.13–18.

¹³ Dariusz Kolodziejchuk, Hotin, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 18. Cilt, İstanbul 1998, s. 253–254; Туранли Фергад. Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття): монографія. Вид. друге, виправ. і допов. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. С.342.

Неабияке значення має розгляд історії фортеці Кам'янця (Камениçe)¹⁴, яка посідала особливе місце під час правління гетьмана Петра Дорошенка. Відомості з численних османсько-турецьких писемних джерел свідчать про те, що після отримання гетьманської булави за рішенням султана Петро Дорошенко покарав Івана Брюховецького на смерть за те, що той підпорядкував запорозьких козаків московському цареві й намагався підкорити собі все українське козацтво. Петро Дорошенко зміг об'єднати під своїм управлінням козаків з обох берегів Дніпра, але згодом, під тиском Московського царства й Речі Посполитої, які намагалися загарбати українські землі, у козацьких лавах стався розкол.

Продовжуючи вивчення згаданої історії годиться наголосити, що у результаті Кам'янецького походу султана Мехмеда IV (роки правління: 1648–1687) з метою звільнення українських земель, який закінчився здобуттям названої фортеці 27 серпня 1672 р. та укладанням Бучацького мирного договору з 7 статей¹⁵. У цьому контексті доцільно говорити про місто-фортецю Ізмаїл (İsmâil)¹⁶. У турецьких джерелах зазначається, що воно нині розташовано в Україні на півдні Бессарабії, яка розташована над рікою Дунай на південній Бессарабії й разом з Аккерманом, Кагулом, Килією та Тігхіною (Бендерами) розташоване на території Буджацьського краю. Український дослідник фортифікаційних споруд В. Ленченко, зокрема, говорить про фортецю за назвою Паланка, котра «розташовувалася на правому березі Дністра»¹⁷. Ці землі між Дунаєм, Чорним морем та Дністром умовно простягаються до річки Прут. Значимо, що географічна назва цієї фортеці є турецькою за походженням, а розбудова цієї місцевості була здійснена у часи правління султана Байезида II (роки правління: 1481–1512). Цей край разом з адміністративним центром, містом Сілістрою, було приєднано до Румелійського бейлербейліку (військова адміністрація у великих ейялетах Османської держави). Крім того, привертає увагу багатонаціональний склад люду названого краю, зокрема та-

¹⁴ Türk Ansiklopedisi, Kamanıçe, Ankara, 1974, Cilt XXI, s. 172–173.

¹⁵ Fahri Çetin Derin, Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyinamesi, İstanbul 1993, s. 316–317 (V. 109a–b); Mehmet İnbaşı, Kamenıçe'de Türk İdaresi (1672–1699), Omelıyan Pritsak Armađanı (A Tribute to Omelıyan Pritsak), Editörler: Prof. Dr. Mehmet Alparđu, Doç. Dr. Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını Nu : 51, Türkiye 2007, s. 627–649; Туранли Фергад. Назв. праця. С. 307, 331–337.

¹⁶ Красножон Андрій Васильович Фортеці та міста Північно-Західного Причорномор'я (XV–XVIII ст.) / Красножон А. В.; за ред. А. В. Федорука. Одеса: Чорномор'я, 2018. 242–246.

¹⁷ Ленченко Володимир. Назв. праця. С. 42.

тарський етнос, який мешкав на тамтешніх землях, називали «буджацькими татарами» (Bucak Tatarları). Стосовно етнічного складу населення Буджаку, також варто сказати, що в результаті міграційних процесів наприкінці XVIII–XIX ст. кількість українських родин налічувала – 455 (34,7% від загальної кількості), а турецьких – 172 (13,1%)¹⁸. Отже, це місто-фортеця з відповідним регіоном та географічним розташуванням мала культурологічне й стратегічне значення з огляду на встановлення контролю над шляхами до Криму, а також була територією, де з XV ст. мешкав численний тюркський етнос. Воно було одним із найвизначніших культурних осередків, де функціонував релігійний фонд «Харамейн» (Harameyn)¹⁹ з його відповідальним керівником та працівниками кількістю 400 (чотириста) осіб, житлові будинки налічували – 2000 (дві тисячі), а наявність 800 (восьмисот) крамниць є свідченням інтенсивної торгівлі та виробництва.

Принагідно зазначимо, що в цьому регіоні є фортеця Бендери (Bender), яка розташована на правому боці ріки Дністер на території сучасної Молдови. У 1538 році вона перейшла до володінь Османської держави, там було відбудовано за наказом султана Сулеймана Кануні / Законодавця (роки правління: 1520–1566), була останньою стратегічною фортифікаційною спорудою на північному кордоні імперії²⁰. Отже, дослідження порушеної проблеми свідчить про тяглість розвитку взаємин між тюркськими та слов'янськими народами на теренах України²¹, і потребує комплексного вивчення міст-фортець з урахуванням нових методологічних підходів, зокрема «цивілізаційного осмислення історії, подолання негативних

¹⁸ Feridun Emecen, İsmâil, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 23. Cilt, İstanbul 2001, s. 82–84; Kemal Karpat, Bucak, İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1992, s. 341–343; İslam Ansiklopedisi, Bucak, II. Cilt, Eskişehir / Türkiye, 1997, s. 742–747; Бачинська О. А. Етносоціальний склад і шляхи міграцій населення Придунайського регіону кінця XVIII–початку XIX століть (на прикладі міста-фортеці Ізмаїл) // Надчорномор'я: студії з історії та археології (з IX ст. до н. е. по XIX ст. н. е.). Інститут історії України. Київ, 2008. С. 150–156.

¹⁹ Йдеться про захищені міста: Мекке та Медине (Ş. Tufan Puzpınar, Mustafa Sabri Küçükşahî, Harameyn, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 16. Cilt, İstanbul 1997, s. 153–157)

²⁰ Semayî Eyice, Bender Kalesi, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 5. Cilt, İstanbul 1992, s. 431–432; Türk Ansiklopedisi, Cilt VI, Ankara, 1968, s. 107.

²¹ Біляєва С. О. Слов'янські та тюркські світи в Україні (з історії взаємин у XIII – XVIII ст.). Київ : Університет «Україна», 2012. 524 с.; Брехуненко Віктор. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII–XVIII ст. Київ : Темпора, 2014. 504 с.

наслідків формаційного трактування історичного процесу»²² із метою об'єктивного висвітлення багатой культурної спадщини українського та турецького народів.

Висновки

Підсумовуючи розгляд теми цього наукового дослідження варто зазначити, що дослідження українських, османсько-турецьких, зокрема кримськотатарських писемних джерел, історіографії дає підставу стверджувати те, що відповідні міста-фортеці були важливими чинниками для розвитку військово-політичних відносин, як правило, торговельних, культурних взаємин, а також вони мали важливе значення під час налагодження комунікації міжнародного значення. Вищезгадані міста-фортеці у різні періоди були підпорядковані, споруджені різними державами, котрі, перш за все, мали свою стратегічну зацікавленість на зазначених географічних просторах. Вони певним чином й окреслювали геополітичне становище України та Туреччини в системі міжнародних політичних, торговельних, культурних відносин того періоду. Такі обставини визначалися тим, що через терени названих країн здійснювалися торгові шляхи, які забезпечували континуум і стабільність економічних відносин, а також культурний діалог між Високою Портою та країнами Східної Європи на північ від Чорного моря. Варто наголосити на тому, що з огляду на цивілізаційний вимір у студіюванні порушеної проблеми недостатнім у проаналізованих наукових дослідженнях є культурологічний аспект взаємин між народами, котрі взаємодіяли протягом тривалого часу і залишили на цих землях унікальну спільну культурну спадщину.

²² Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах). О. О. Рафальський, Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій. Київ, ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса. НАН України, 2020. Книга 1. С. 22–113. 423 с.

Перелік використаних джерел і літератури

1. Derin, Fahri Çetin, Abdurrahman Abdi Paşa Vekâinamesi, İstanbul 1993, s. 316–317 (V. 109a–b); İnbaşı, Mehmet, Kamenice’de Türk İdaresi (1672 – 1699), Omelyan Pritsak Armağanı (A Tribute to Omeljan Pritsak), Editörler: Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Doç. Dr. Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını Nu : 51, Türkiye 2007, s. 627–649; Туранли Фергад. Назв. праця. С. 307, 331–337.
2. Emecen Feridun, İsmâil, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 23. Cilt, İstanbul 2001, s. 82–84.
3. Eyice, Semayî, Bender Kalesi, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 5. Cilt, İstanbul 1992, s. 431–432; Türk Ansiklopedisi, Cilt VI, Ankara, 1968, s.107.
4. Karpát, Kemal, Bucak, İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1992, s. 341–343; İslam Ansiklopedisi, Bucak, II. Cilt, Eskişehir / Türkiye, 1997, s. 742–747.
5. Kırımlı, Hakan, Karasubazar, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 24. Cilt, İstanbul 2001, s. 472–473.
6. Kolodziejczyk, Dariusz, Hotin, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 18. Cilt, İstanbul 1998, s. 253–254; Туранли Фергад. Назв. праця. С. 342.
7. Nikole Kançal-Ferrari, Han Camii, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 15. Cilt, İstanbul 1997, s. 518–519.
8. Puzpınar, Ş. Tufan; Küçükaşcı, Mustafa Sabri, Haremeyn, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 16. Cilt, İstanbul 1997, s. 153–157.
9. Türk Ansiklopedisi, Cilt VI, Ankara, 1968, s.107.
10. Türk Ansiklopedisi, Kamanice, Ankara, 1974, Cilt, XXI. s.172–173.
11. Ürekli, Muzaffer, Akmescid, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 2. Cilt, İstanbul 1989, s. 283–284.
12. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах). О. О. Рафальський, Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій. Київ, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. НАН України, 2020. Книга 1. 423 с.
13. Бачинська О. А. Етносоціальний склад і шляхи міграцій населення Придунайського регіону кінця XVIII—початку XIX століть (на прикладі міста-фортеці Ізмаїл) // Надчорномор’я: студії з історії та археології (з IX ст. до н. е. по XIX ст. н. е.). Інститут історії України. Київ, 2008. С. 150–156.
14. Біляева С. О. Слов’янські та тюркські світи в Україні (з історії взаємин у XIII–XVIII ст.). Київ : Університет «Україна», 2012. 524 с.
15. Брехуненко Віктор. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII–XVIII ст. Київ : Темпора, 2014. 504 с.
16. Красножон Андрій Васильович Фортеці та міста Північно-Західного Причорномор’я (XV–XVIII ст.) / Красножон А. В.; за ред. А. В. Федорука. – Одеса: Чорномор’я, 2018. – 312 с. : 206 іл.
17. Емеджен, Ферідун М. Османські архівні відомості про регіон Аккерман-Бендери-Очаків і Ходжабей. XVI ст. / Чорноморська Минувщина: Записки відділу історії козацтва на Півдні України / під ред. Смолій В. А. Вип. 13. Одеса: Бондаренко М. О., 2018. С. 63–76.

18. Ленченко Володимир. Рукописні плани міст і фортець Південної України XVIII ст. Україна і Туреччина: Тези доповідей міжнар. наук. конференції з нагоди 80-річчя заснування Турецької Республіки. 10–12 листопада 2003 р. Інституту археології НАН України. Київ: Шлях, 2003. С. 41–44. 92 с.

19. Мицик Ю. А. Чигирин — гетьманська столиця. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 392 с.

20. Туранли Ф. Історія Хотина за даними турецьких джерел. Роль націй і народів у формуванні історико-культурної спадщини Хотинщини: зб. наук. праць (за матеріалами міжнар. наук. конференції). Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та ін. Чернівці, Видавництво «Прут», 2003. С. 74–82. 93 с.

21. Туранли Ф. Османські архівні документи про відбудову Хотина (XVIII ст.) // Ставчанська битва у 1739 р. у контексті європейської історії XVIII ст.: Матеріали міжнародної наукової конференції. Чернівці–Хотин, 2004. С.13–18.

22. Туранли, Фергад. Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття): монографія. Вид. друге, виправ. і допов. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 622 с.

Ferhad Turanly

Doctor of Historical Sciences, professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy; Chairman of Ukrainian and Azerbaijani Intelligences

UKRAINIAN-TURKISH FORTRESSES: HISTORY, CULURE AND PROBLEMS OF INVESTIGATION

Annotation

The paper researches the history of fortresses presented as monuments of common Turkish-Ukrainian cultural heritage. The paper emphasizes on the investigating problems of the matter in question, and takes into account the Osman-Turkish sources of historiography for objective presentation, particularly, the detailed consideration of cultural, political, and trade relations between Cossack-Hetman Ukraine and Osman Turkey. With a view to solving this problem, the research was conducted on the ground of newest methodological approaches to source studies of Osman-Turkish written memorials, it defines the methods of work with manuscripts in Ukrainian Turkish source studies and historiography. It is worth mentioning that the problematics of theory and methodics of historical source studies gain a particular topicality in conditions of anthropologic and civilization consideration of Ukrainian-Turkish historiosophy in the context of interconnections and interpenetration of cultures and traditions of different nations.

For detailed investigation of this matter, the author attempts to classify the fortification buildings according to geographic principle and describe their

characteristics. Besides that, the research presents the information about fortresses and cities situated in the South of Ukraine that used to belong to the possessions of Crimean Khanate. A particular attention is paid to the investigation of fortresses and castles that presented strategic significance due to the enhancement of international relations of High Porta with the states of Eastern Europe, particularly, the Black Sea vector of diplomatic activity of Ukrainian hetmans, viz: Perekop, Ochakiv, Kinburun, Akkerman, Izmail, Khotyn, Kamianets, etc. These fortresses-cities also facilitated military, cultural, trade communications of international significance.

The paper emphasizes on the necessity of studying, preservation, reproduction, and popularization of common historical heritage of the mentioned countries, with the view to developing tourism, which is an urgent issue of nowadays.

Keywords: history, fortress, culture, heritage, research, classification, geography, communication, Osman-Turkish source, historiography